

Ἱερά Ἀρχιεπισκοπή Ἀθηνῶν
Ἀναθέωρηση τοῦ Συντάγματος καί
Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος

**ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΚΑΙ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ STATUS
ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ**

Κ. Παπαγεωργίου

Μακαριώτατε,

Εξοχώτατε κύριε Υπουργέ,

Κυρίες και κύριοι,

1.- Αν θέλουμε, ακολουθώντας το δρόμο του δικαίου, να ενημερωθούμε με ενάργεια για τη διαχρονική ιστορική εμπειρία, τους συναισθηματικούς δεσμούς αλλά και τις θεμελιώδεις αξιακές πεποιθήσεις καθενός ευρωπαϊκού λαού, τότε θα πρέπει, περισσότερο από τους λοιπούς νομικούς κλάδους, να εγκύψουμε ιδίως σε όσους ερευνούν τους συνταγματικούς και εκκλησιαστικούς δικαιοκούς θεσμούς του κράτους του, ακριβώς διότι σε αυτούς έχουν αποτυπωθεί οι μακράιωνες σχέσεις του είτε με συγκεκριμένη εκκλησία είτε με τις θρησκευτικές κοινότητες της χωρικής του επικράτειας.

Και είναι αυτός ο λόγος που εξηγεί τη διαμόρφωση των εν λόγω σχέσεων κατά διακριτό τρόπο ανά χώρα μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σύμφωνα με την τοπική ιστορική, πολιτιστική και εθνική παράδοση μεταξύ των δύο θεσμικών οντοτήτων, όπως αυτή εκφράζεται στις μέρες μας από τον οικείο νομικό πολιτισμό.

2.- Πρέπει κατ' αρχάς να υπογραμμισθεί ότι, κοινή συνταγματική αφετηρία όλων των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης απέναντι στα θρησκευόμενα, αποτελεί ο σεβασμός της θρησκευτικής ελευθερίας όλων, φυσικών και νομικών προσώπων ή ομάδων. Δικαίωμα το οποίο, παράλληλα με τα οικεία συντάγματα, προστατεύεται και από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, με κυριότερο όργανο εφαρμογής της το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, που εδρεύει στο Στρασβούργο.

Ερμηνεύοντας το Δικαστήριο του Στρασβούργου ειδικά το άρθ. 9 της ΕΣΔΑ - οι διατάξεις του οποίου έχουν, από το συνολικό κανονιστικό της σώμα - την αμεσότερη σχέση με το δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας, διέπλασε μέχρι σήμερα με τις αποφάσεις του σειρά νομολογιακών αρχών, οι οποίες αποτελούν πάγιο κανόνα αναφοράς για τις νομοθεσίες των κρατών μελών.

Μεταξύ των ανωτέρω αρχών, προέχουσα θέση καταλαμβάνει εκείνη σύμφωνα με την οποία η αναγνώριση από το κράτος ορισμένης εκκλησίας ως 'επίσημης', 'επικρατούσας' ή και 'κρατικής', δεν αντίκειται στις διατάξεις της ΕΣΔΑ ή γενικότερα στο ενωσιακό δίκαιο, αρκεί η αναγνώριση να μην οδηγεί σε αδικαιολόγητες διακρίσεις εναντίον όσων δεν ανήκουν στη συγκεκριμένη εκκλησία ή θρησκεία.

3.- Στο πλαίσιο λοιπόν αυτό, είθισται μέχρι σήμερα οι συνταγματικές σχέσεις των ευρωπαϊκών κρατών με τα οικεία θρησκευόμενα να ταξινομούνται τυπολογικά σε δύο, κατά βάση, κατηγορίες συστημάτων.

3.1.- Στην πρώτη, ανήκουν όσα κράτη-μέλη της Ε.Ε. υιοθετούν κάποιο είδος αυστηρότερου ή ηπιότερου 'χωρισμού', όπως λέγεται, μεταξύ των δύο θεσμών. Εδώ το κράτος εμφανίζεται κατ' αρχάς ως 'κοσμικό' ή 'λαϊκό', τηρώντας αποστάσεις θρησκευτικής ουδετερότητας. Παρατηρείται, ωστόσο, σήμερα ότι οι περισσότερες

χώρες της κατηγορίας αυτής συνεργάζονται, συχνά μάλιστα στενά, με τα θρησκευόμενα της επικράτειάς τους, εγκαθιδρύοντας μαζί τους λιγότερο ή περισσότερο φιλικές σχέσεις, για την προώθηση ζητημάτων κοινού ενδιαφέροντος, κατά κανόνα κοινωνικού χαρακτήρα.

3.2.- Στη δεύτερη κατηγορία, ανήκουν όσα κράτη εφαρμόζουν ένα σύστημα 'ένωσης' με την εκκλησία της μεγάλης πλειοψηφίας του λαού τους, συνήθως περιβάλλοντάς την με ευνοϊκότερη μεταχείριση. Στις χώρες αυτές εντάσσονται, πλην της Ελλάδας, από το Ηνωμένο Βασίλειο η Αγγλία και η Σκωτία, η Δανία και η Μάλτα.

4.- Ας έρθουμε σε ορισμένα αντιπροσωπευτικά παραδείγματα κρατών του πρώτου κύκλου:

4.1.- Κατά κοινή αποδοχή, η Γαλλία θεωρείται ως το πλέον εμβληματικό παράδειγμα, έχοντας ήδη από το έτος 1905 υιοθετήσει ένα σύστημα πλήρους χωρισμού από την Καθολική αλλά και κάθε άλλη εκκλησία. Πρόκειται, ως γνωστόν, για την περίφημη αρχή της «laïcité», ήτοι το σύστημα του κοσμικού χαρακτήρα της γαλλικής δημοκρατίας, με ολοσχερή θρησκευτικό αποχρωματισμό των δημόσιων θεσμών και τήρηση πλήρους θρησκευτικής ουδετερότητας. Μόνες εξαιρέσεις, οι τρεις νομαρχίες της Ανατολικής Γαλλίας, δηλ. του Άνω Ρήνου, του Κάτω Ρήνου και του Μοζέλα, που για ιστορικούς λόγους διατήρησαν το καθεστώς της επίσημης θρησκείας, με τους θρησκευτικούς λειτουργούς να αμείβονται από το κράτος και το μάθημα των θρησκευτικών να διδάσκεται στα κρατικά σχολεία.

'Laïcité', ωστόσο, δεν σημαίνει αναγκαίως και εχθρική στάση προς τις θρησκείες. Ενδεικτικές αποκλίσεις συναντούμε στην κρατική συντήρηση των παλαιών εκκλησιαστικών κτιρίων, έστω και αν η ενέργεια αυτή πρέπει να θεωρείται ότι

εντάσσεται στα πλαίσια της γενικότερης πολιτικής του κράτους για την προστασία των ιστορικής σημασίας μνημείων της Γαλλίας, ΣΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΪΑ ΔΙΟΡΓΆΝΩΣΗΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΫΝ ΤΕΛΕΤΫΝ ΣΤΑ ΔΗΜΫΣΙΑ ΣΧΟΛΕΪΑ, όπως και σε διατάξεις του Γενικού Φορολογικού Κώδικα, που επιτρέπει την έκπτωση των χρηματικών δωρεών επιχειρήσεων ή φυσικών προσώπων από το φορολογητέο τους εισόδημα, εφόσον δωρεοδόχοι είναι και θρησκευτικοί οργανισμοί. Η διάταξη αυτή τροποποιήθηκε με νόμο του 1987 (γνωστό ως *Loi du Mécénat*), ο οποίος κατέστησε ευνοϊκότερη τη ρύθμιση, όχι μόνον αυξάνοντας τη παρεχόμενη έκπτωση, αλλά και επιτρέποντας να έχει η χρηματική δωρεά ως σκοπό την κάλυψη της μισθοδοσίας των ιερέων.

4.2.- Πρότυπο ήπιας διακριτότητας των δύο θεσμών, αλλά και πολυεπίπεδης, φιλικής συνεργασίας με τα θρησκευόμενα, στη βάση πάντοτε της ίσης μεταχείρισης, αποτελεί η Γερμανία.

Το Σύνταγμά της, αφενός μεν επιτρέπει σε κάθε ομόσπονδο κράτος να συνάπτει διμερείς κανονιστικές συμφωνίες με τις εκκλησίες, προβλέποντας, αφετέρου, την πρόσδοση ιδιότητας ΝΠΔΔ στις εκκλησίες και τις πολυάριθμες οργανωτικές τους υποδιαιρέσεις. Σήμερα, ως φορείς της νομικής αυτής ιδιότητας αναγνωρίζονται οι διάφορες τοπικές χριστιανικές εκκλησίες, οι ενορίες και επισκοπές των γερμανικών ομόσπονδων κρατιδίων (των γνωστών 'Länder').

Διευκρινίζεται ότι, η κατά τα ανωτέρω απονομή νομικής προσωπικότητας δημοσίου δικαίου, δεν καθιστά τις εκκλησίες τμήματα του κρατικού οργανισμού, καθώς έχει ως σκοπό, αφενός μεν να υπογραμμίσει τη σημασία της δημόσιας δραστηριότητάς τους, αφετέρου δε να τις καταστήσει αυτοδιοικούμενους φορείς δημόσιων αρμοδιοτήτων και δικαιωμάτων.

Το Συντ. εγγυάται την υποχρεωτική διδασκαλία του μαθήματος των θρησκευτικών στα δημόσια σχολεία, σύμφωνα με κατευθυντήριες γραμμές που χαράσσουν οι ίδιες οι θρησκευτικές κοινότητες, καθώς και τη λειτουργία θεολογικών σχολών συγκεκριμένων δογμάτων στα κρατικά πανεπιστήμια. Οι καθηγητές των θεολογικών αυτών σχολών, θεωρούνται δημόσιοι λειτουργοί.

Ως ΝΠΔΔ, τα θρησκευόμενα δικαιούνται να προσφέρουν σε υπαλλήλους τους δημόσιες οργανικές θέσεις εφημερίων σε ναούς ή εκκλησιαστικών υπαλλήλων, οι οποίοι θεωρούνται δημόσιοι υπάλληλοι. Προβλέπεται ακόμη η δυνατότητα παροχής κρατικών οικονομικών ενισχύσεων, σύμφωνα με αρχές που θεσπίζονται μεν από την ομοσπονδιακή βουλή, εκπληρώνονται όμως από τη νομοθεσία των Länder. Σήμερα, η οικονομική ενίσχυση του γερμανικού κράτους λαμβάνει κυρίως τις μορφές της συμμετοχής στις δαπάνες συντήρησης εκκλησιαστικών κτιρίων με κεφάλαια των τοπικών δημοτικών αρχών, χρηματοδότησης του εκκλησιαστικού φιλανθρωπικού έργου καθώς και επιδοτήσεως της μισθοδοσίας των κληρικών.

Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει στη σημαντική χρηματοδότηση που παρέχει η γερμανική πολιτεία ως αποζημίωση σε όσες εκκλησίες έχασαν την περιουσία τους λόγω επανειλημμένων κρατικών απαλλοτριώσεων κατά το παρελθόν. Σχετικά προβλέπει το άρθ. 138 του Συντ. της Βαϊμάρης (1919), καθώς και το άρθρο 140 του Θεμελιώδους Νόμου της Βόννης (*Grundgesetz*, 1949). Οι καταβαλλόμενες εν λόγω ετήσιες αποζημιώσεις προς την Καθολική και την Ευαγγελική Εκκλησία, υπολογίζονται σε εκατοντάδες εκατομμύρια ευρώ.

Οι ειδικότεροι όροι των κρατικών αυτών εγγυήσεων προς τις εκκλησίες περιέχονται σε κονκορδάτα ή διμερείς συμφωνίες, με συμβαλλόμενα μέρη αφενός το Ομοσπονδιακό Κράτος της Γερμανίας ή τα τοπικά Länder και αφετέρου την

Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία ή τις διάφορες προτεσταντικές ομολογίες, αντίστοιχα. Πρόκειται στις περισσότερες περιπτώσεις για διεθνείς συνθήκες αυξημένης τυπικής ισχύος, που αφορούν κυρίως στην εκκλησιαστική εκπαίδευση, την ποιμαντική δραστηριότητα στο στρατό, την διαχείριση της εκκλησιαστικής περιουσίας ή την κρατική χρηματοδότηση των εκκλησιών, στην οποία ήδη αναφερθήκαμε.

Στις πιο πρόσφατες από τις συμφωνίες εντάσσεται και αυτή στην οποία κατέληξαν το 2003 η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας και το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο της χώρας, με αντικείμενο την παροχή οικονομικής φύσεως βοήθειας στις κατά τόπους ισραηλιτικές κοινότητες.

Για την αποτελεσματικότερη αυτοδιοίκηση των θρησκευμάτων, η γερμανική έννομη τάξη έχει θεσπίσει ένα άρτιο σύστημα εισπράξεως εκκλησιαστικού φόρου (*Kirchensteuer*). Ειδικότερα, οι εκκλησίες της Γερμανίας, συμπεριλαμβανομένων των ισραηλιτικών κοινοτήτων, που είναι επίσης ΝΠΔΔ, χρησιμοποιούν τους κρατικούς φορολογικούς καταλόγους και, σε συνεργασία με τις εφοριακές αρχές των κρατιδίων, εισπράττουν εκκλησιαστικό φόρο, από τον οποίο υπολογίζεται ότι προέρχεται το 80% περίπου του συνολικού εκκλησιαστικού προϋπολογισμού. Ωστόσο, ο αριθμός όσων δηλώνουν πιστοί και οφείλουν εκκλησιαστικό φόρο είναι σταθερά πτωτικός κατά τις τελευταίες δεκαετίες, γεγονός που έχει αρχίσει να προκαλεί σημαντικά οικονομικά προβλήματα στις εκκλησίες, οδηγώντας τις σε σημαντικής εκτάσεως περικοπές. Υπογραμμίζεται ότι ο KIRCHENSTEUR EINAI ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΣ ΤΩΝ ΕΤΗΣΙΩΝ ΕΝΙΣΧΥΣΕΩΝ ΑΠΟΖΗΜΙΩΤΙΚΗΣ ΦΥΣΗΣ, που όπως είπαμε ανέρχονται στα 450 περίπου εκατομμύρια ευρώ ετησίως και καταβάλλονται για τις απαλλοτριώσεις εκκλησιαστικής περιουσίας των δύο μεγάλων δογμάτων (εραγγελικών –Ρωμαιοκαθολικών).

4.3.- Η Ιταλία είναι χώρα γνωστή για τη μακράιωνη πολιτική, κοινωνικοοικονομική και πολιτισμική της διασύνδεση με τον Ρωμαιοκαθολικισμό. Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνεται, και μόνον το γεγονός της μόνιμης διαμονής του Πάπα στην Ιταλία, έχει ως αποτέλεσμα την μεγάλη επιρροή της Καθολικής Εκκλησίας στα πολιτικά και κοινωνικά πράγματα της χώρας.

Με τις Συνθήκες του Λατερανού, που συνυπέγραψαν τα δύο μέρη το 1929, ιδρύθηκε το σύγχρονο κράτος του Βατικανού. Ωστόσο, η ιταλική πολιτεία έκανε στροφή προς την ουδετερότητα στις 18 Φεβρουαρίου του 1984, με τη σύναψη της Συνθήκης της Villa Madama με την Αγία Έδρα. Παρά ωστόσο τη στροφή αυτή, η συνεργασία ιταλικού κράτους και Καθολικής Εκκλησίας παραμένει στενή, μεταξύ άλλων, και επί οικονομικών και δημοσιονομικών ζητημάτων, επί τη βάσει κυρίως του κονκορδάτου του 1984.

Η μισθοδοσία του ρωμαιοκαθολικού κλήρου βαρύνει το Κεντρικό Ταμείο της Εκκλησίας τους, το αποθεματικό του οποίου σχηματίζεται μέσω της κοινής φορολογικής διαδικασίας: ο ιταλός φορολογούμενος μπορεί, εφόσον το επιλέξει στη δήλωσή του, να αποδοθεί το 8% (otto per mille) του φόρου εισοδήματός του στο Ταμείο της Καθολικής Εκκλησίας ή σε κάποιο άλλο θρήσκευμα που έχει αναλόγως συμβληθεί με το κράτος. Το ποσοστό του otto per mille που αποδίδεται στην Καθολική Εκκλησία αξιοποιείται κυρίως για τη μισθοδοσία των κληρικών της ή τις διάφορες αγαθοεργίες. Σύμφωνα με τις στατιστικές, οι περισσότεροι Ιταλοί εξακολουθούν να θεωρούν την Καθολική Εκκλησία ως ικανότερο διαχειριστή οικονομικών πόρων απ' ότι το Κράτος, γεγονός που επιβεβαιώνει τη διαπίστωση ότι τα έσοδα της πρώτης από την εφαρμογή του φορολογικού αυτού θεσμού αυξήθηκαν κατακόρυφα σε σχέση με την παλαιότερη απευθείας χρηματοδότησή

της από το ιταλικό κράτος. Επισημαίνεται, ότι η μορφή αυτή χρηματοδότησης δεν είναι και η μόνη υπέρ των θρησκευμάτων, καθώς προβλέπεται η ενίσχυσή τους με σειρά άλλων άμεσων και έμμεσων απαλλαγών ως προς τους φόρους κληρονομιών και δωρεών, προστιθέμενης αξίας και μεταβιβάσεως ακινήτων. Ειδικά η ακίνητη περιουσία της Αγίας Έδρας απαλλάσσεται από οποιοδήποτε φόρο ακίνητης περιουσίας. Τέλος, η Ένωση των Ισραηλιτικών Κοινοτήτων συνήψε ειδική οικονομική συμφωνία, σε εφαρμογή της οποίας εκπίπτουν από το φορολογητέο εισόδημα του δωρητή οι χρηματικές δωρεές προς τις Ισραηλιτικές Κοινότητες τριπλάσιου σχεδόν ύψους από ότι ισχύει για τα άλλα θρησκευάματα.

4.4.- Ανάλογα με την Ιταλία ισχύουν και στην **Ισπανία**, στο Σύνταγμα της οποίας η συνταγματική κατοχύρωση της θρησκευτικής ελευθερίας συνοδεύεται από την καθιέρωση μιας μορφής ήπιου χωρισμού κράτους και εκκλησιών, αν και η γνωστή παραδοσιακή επιρροή της Καθολικής Εκκλησίας παραμένει ισχυρή και πολύμορφη στον πολιτικό και κοινωνικό, δημόσιο και ιδιωτικό βίο.

Το έτος 1992 ψηφίστηκε ο Οργανικός Νόμος περί Θρησκευτικής Ελευθερίας, που έθεσε ως γενική αρχή τη συνεργασία μεταξύ του ισπανικού κράτους και των διαφόρων θρησκευμάτων, βάσει διμερών συμφωνιών.

Σήμερα, το νομικό καθεστώς της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας ορίζεται από σειρά ειδικότερων συμφωνιών (κονκορδάτων) του ισπανικού κράτους με την Αγία Έδρα, που αφορούν, πλην άλλων, την εκπαίδευση και τις οικονομικές υποθέσεις. Η Καθολική Εκκλησία είναι η μόνη που λαμβάνει από το ισπανικό κράτος άμεση κρατική χρηματοδότηση, με τη διαφορά ότι εδώ δεν έχουμε 8%, όπως στην Ιταλία, αλλά 5% του φόρου εισοδήματος των ισπανών. Ανάλογη μεταχείριση δεν προβλέπεται για τις άλλες θρησκευτικές κοινότητες.

4.5.- Η συνταγματική διαρρύθμιση των σχέσεων του βελγικού κράτους με τις θρησκευτικές κοινότητες της επικράτειάς του χαρακτηρίζεται στις ημέρες μας, επίσης, ως ένα καθεστώς ήπιου χωρισμού. Το συγκεκριμένο πλαίσιο σχέσεων διαμορφώνεται κυρίως από τα άρθρα του βελγικού Συντάγματος του 1994: 19 και 20 (ελευθερία της λατρείας), 21 (αυτοδιοίκηση των θρησκευτικών κοινοτήτων), 24 (ελευθερία της εκπαίδευσης) και 181 (κρατική μισθοδοσία των κληρικών).

Οι συνταγματικές αυτές διατάξεις δεν αναγνωρίζουν ορισμένη θρησκεία ως επίσημη. Ωστόσο, το βελγικό κράτος υπαναχώρησε από την παλαιότερη στάση της απόλυτης ουδετερότητας έναντι όλων των θρησκευμάτων, επιλέγοντας, κυρίως μέσω της τροποποίησης του άρθρ. 181 του Συντάγματός του, μια πολιτική οικονομικής στηρίξεως των θρησκευτικών κοινοτήτων, με την καταβολή από τον κρατικό προϋπολογισμό των μισθών και των συντάξεων των κληρικών τους. Το πιο πάνω καθεστώς απολαμβάνουν σήμερα όχι όλες, αλλά μόνον οι εξι (6) αναγνωρισμένες από το κράτος θρησκευτικές κοινότητες των Ρωμαιοκαθολικών, Προτεσταντών, Ισραηλιτών, Αγγλικανών, Μουσουλμάνων και Ορθόδοξων (Ελλήνων αλλά και Ρώσων). Παραλλήλως, αναγνωρίζεται στα θρησκευόμενα αυτά νομική προσωπικότητα καθώς και το δικαίωμα να ζητήσουν την οικονομική συμμετοχή του κράτους για την ανέγερση ή ανακαίνιση των λατρευτικών τους οικοδομημάτων.

Τέλος, το βελγικό κράτος προβλέπει και περιορισμένης εκτάσεως φορολογικά προνόμια, κυρίως από τις διατάξεις

- του άρθρου 12 του βελγικού Φορολογικού Κώδικα, δυνάμει της οποίας απαλλάσσονται από το φόρο εισοδήματος όσα κτίρια αφιέρωσε ο φορολογούμενος για την τέλεση λατρευτικών πράξεων, ανεξαρτήτως του εάν τα κτίρια αυτά χρησιμοποιούνται για λατρευτικούς σκοπούς με τρόπο κύριο ή βοηθητικό.

• του άρθρου 198 § 4 και 5 του βελγικού Κώδικα περί Χαρτοσήμου, που εξαιρεί από την επιβολή των σχετικών τελών σειρά έγγραφων κοινοποιήσεων από τις θρησκευτικές ομολογίες, με περιεχόμενο την υλοποίηση εκκλησιαστικών αρμοδιοτήτων.

5. Ας έλθουμε όμως τώρα στις χώρες με ορισμένη θρησκεία αναγνωρισμένη ως επίσημη, από τις οποίες θα εξαιρέσουμε την Ελλάδα, που αποτελεί αντικείμενο πραγμάτευσης των κυρίων Ρίζου και Θεόδωρου Παπαγεωργίου.

5.1. Προτεραιότητα βεβαίως θα παραχωρήσουμε στο **Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανία**, ακριβώς διότι πρόκειται για τη Γηραιά Αλβιόνα. Το κράτος αυτό είναι, ως γνωστόν, σύνθετο, αποτελούμενο από τις τρεις διαφορετικές έννομες τάξεις της Αγγλίας και Ουαλλίας, της Σκωτίας και της Βόρειας Ιρλανδίας.

Ειδικά στην Αγγλία ως κρατική αναγνωρίζεται η Αγγλικανική Εκκλησία, γνωστή και ως «Η Εκκλησία της Αγγλίας». Η βρετανική έννομη τάξη επιβάλλει ως αρχηγό της Αγγλικανικής Εκκλησίας τον εκάστοτε άγγλο μονάρχη ο οποίος, κατά τη στέψη του από τον αρχιεπίσκοπο του Canterbury, αναλαμβάνει με όρκο την υποχρέωση να παραμείνει πιστός στο αγγλικανικό δόγμα, προστατεύοντας τα θέσμια της οικείας Εκκλησίας.

Ως επίσημη όμως εκκλησία αναγνωρίζεται και στη Σκωτία η Πρεσβυτεριανή Εκκλησία, ενώ τέτοια αναγνώριση δεν προβλέπουν οι έννομες τάξεις της Ουαλλίας και της Βόρειας Ιρλανδίας.

Οι αγγλικανοί αρχιερείς διορίζονται από το κράτος, μετά από μη δεσμευτική για το ίδιο πρόταση της Εκκλησίας τους, συμμετέχουν στη Βουλή των Λόρδων, καταλαμβάνοντας 26 έδρες, και λαμβάνουν ενεργά μέρος στις διάφορες κρατικές τελετές. Το καθεστώς αυτό της διοικητικής εξαρτήσεως της Αγγλικανικής Εκκλησίας

επεκτείνεται ακόμη και στο εκκλησιαστικό της δίκαιο, οι κανόνες του οποίου αποκτούν ισχύ μετά από προηγούμενη έγκριση του άγγλου μονάρχη. Ανάλογη έγκριση από τη βρετανική Βουλή απαιτείται τόσο για την τυχόν εισαγωγή δογματικών νεωτερισμών, όσο και για το περιεχόμενο του «Βιβλίου των Προσευχών» της Αγγλικανικής Εκκλησίας.

Να σημειωθεί ότι στη Σύνοδο των Επισκόπων της Αγγλικανικής Εκκλησίας αναγνωρίζεται το δικαίωμα να ψηφίζει νομοθετικά μέτρα ως προς τα εσωτερικά εκκλησιαστικά ζητήματα, με ισχύ κοινού νόμου της βρετανικής βουλής. Κάτι ανάλογο δηλαδή με τους δικούς μας Κανονισμούς που εκδίδει η Ιερά Σύνοδος, μετά από νομοθετική εξουσιοδότηση του ΚΧΕΕ.

Μέσα στα παραδοσιακά αυτά πλαίσια κατανοούνται στην Αγγλία και οι σχέσεις κράτους και Αγγλικανικής Εκκλησίας, με συνέπεια αυτές να αντιμετωπίζονται συχνά ως υπόθεση εθνικής σημασίας. Άλλωστε, τόσο το εκκλησιαστικό, όσο και το κανονικό δίκαιο της Αγγλικανικής Εκκλησίας θεωρούνται ως αναπόσπαστα μέρη του δικαίου της Αγγλίας.

Ακόμη, οι υπόλοιπες θρησκευτικές κοινότητες δεν αποτελούν νομικά πρόσωπα, όπως η Αγγλικανική Εκκλησία, αλλά ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα, με αποτέλεσμα αυτές, προκειμένου να διαχειριστούν την περιουσία τους, να υποχρεούνται στην ίδρυση ειδικότερων νομικών προσώπων, η οργάνωση και η λειτουργία των οποίων διέπεται από τα οικεία τους καταστατικά.

Ωστόσο, η προνομιακή αυτή θεσμική θέση της Αγγλικανικής Εκκλησίας, όπως και η ιδεολογική και διοικητική σύμπλευση του κλήρου της με τη βρετανική πολιτεία, δεν εμποδίζει την αναγνώριση του δικαιώματος της θρησκευτικής ελευθερίας στους μη αγγλικανούς.

Η κρατική χρηματοδότηση της Αγγλικανικής Εκκλησίας περιορίζεται στην κάλυψη ορισμένων εκκλησιαστικών εκπαιδευτικών αναγκών, καθώς και τη συντήρηση ιστορικών εκκλησιαστικών κτιρίων. Για το λόγο αυτό, η Αγγλικανική Εκκλησία, όπως και τα υπόλοιπα θρησκευόμενα που δραστηριοποιούνται σήμερα στη γηραιά Αλβιόνα, καλύπτουν με αυτοχρηματοδότηση τις οικονομικές τους ανάγκες, όπως για παράδειγμα τη μισθοδοσία του κλήρου, που θεωρείται η κυριότερη από αυτές. Το εισόδημα, ειδικότερα, της Αγγλικανικής Εκκλησίας προέρχεται κυρίως από ενοριακές δωρεές, εράνους διαφόρων μορφών (τα λεγόμενα Church Box Collections), εκούσιες εισφορές, μισθώματα από την εκκλησιαστική περιουσία, άλλες δωρεές εν ζωή ή και αιτία θανάτου.

Ελάχιστες είναι και οι περιπτώσεις ειδικής φορολογικής μεταχείρισης των θρησκευμάτων, όπως είναι η έκπτωση των χρηματικών δωρεών από το φορολογητέο εισόδημα των δωρητών φυσικών ή νομικών προσώπων, εφόσον δωρεοδόχοι είναι τα όμοιων σκοπών ανωτέρω νομικά πρόσωπα. Τέλος, αν και, κατά μια υποστηριχθείσα άποψη, θα μπορούσε να εισαχθεί και στη Μ. Βρετανία ένα σύστημα «εκκλησιαστικών εισφορών», οι πρακτικές δυσχέρειες που αυτό θα εμφάνιζε λειτούργησε μέχρι σήμερα αποτρεπτικά στην απόπειρα εφαρμογής του.

5.2. Η Ευαγγελική Λουθηρανική Εκκλησία αποτελεί, σύμφωνα με το άρθρο 4 του Δανικού Συντάγματος του 1849, την «εθνική Εκκλησία» της χώρας (*Folkekirken*), μία συνταγματική αναγνώριση που επιτρέπει την ευρεία κρατική της υποστήριξη. Επιπλέον, το Τμήμα VII του Συντάγματος, υπό τον τίτλο «Κρατική Εκκλησία», περιλαμβάνει τα άρθρα 66 – 70, καθορίζοντας το πλαίσιο σχέσεων μεταξύ των δύο Θεσμών.

Κατά τις ίδιες συνταγματικές διατάξεις, το ειδικότερο οργανωτικό και διοικητικό καθεστώς της Ευαγγελικής Λουθηρανικής Εκκλησίας ρυθμίζεται από νόμο, οι δε εκκλησιαστικές υποθέσεις αποτελούν αντικείμενο εργασιών του Υπουργείου Εκκλησιαστικών Ζητημάτων (*Kirkeministeriet*).

Το δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας κατοχυρώνεται από το άρθρο 70 του Συντάγματος, ενώ σήμερα, στη χώρα αυτή αναγνωρισμένα θρησκευόμενα είναι όλα τα μεγάλα θρησκευόμενα. Οι θρησκευτικές αυτές κοινότητες θεωρούνται νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου, η κρατική τους όμως αναγνώριση δεν άγει υποχρεωτικά και στην κρατική οικονομική τους στήριξη.

Στη Δανία οι κρατικές αρχές εισπράττουν εκκλησιαστικό φόρο υπέρ της επίσημης εκκλησίας από το 90% των Δανών, βάσει του άρθρου 68 του Συντάγματος, σύμφωνα με το οποίο ουδείς υποχρεούται στην καταβολή ατομικών οικονομικών συνεισφορών σε οποιοδήποτε θρήσκευμα, εκτός από αυτό στο οποίο ο ίδιος ανήκει. Το όλο νομοθετικό πλαίσιο και η διαδικασία ορίζονται από το Νόμο 627/1994 περί της Οικονομίας της Εθνικής Εκκλησίας της Δανίας, που προβλέπει δύο τρόπους εισπράξεως του φόρου:

Στην πρώτη περίπτωση, ο εκκλησιαστικός φόρος επιβάλλεται από τις τοπικές δημοτικές αρχές, το δε ύψος του διαφέρει από δήμο σε δήμο και καλύπτει τις τοπικές ενοριακές δαπάνες των ναών, των κοιμητηρίων καθώς και σειρά εξόδων των εκκλησιαστικών αξιωματούχων των πολυάριθμων ενοριών της χώρας.

Στη δεύτερη περίπτωση, ο εκκλησιαστικός φόρος επιβάλλεται πανεθνικά σχηματίζοντας το λεγόμενο «Κοινό Αποθεματικό», με το οποίο καλύπτονται οι γενικότερης φύσεως δαπάνες της μισθοδοσίας και εκπαίδευσης του κλήρου καθώς

και διάφορες διοικητικές ανάγκες της κρατικής εκκλησίας της Δανίας. Στο Κοινό Αποθεματικό προστίθενται και τα εισοδήματα από την εκκλησιαστική περιουσία.

Υπογραμμίζεται ότι επειδή το Κοινό Αποθεματικό, που σχηματίζεται με τον ανωτέρω τρόπο, δεν επαρκεί για τις οικονομικές ανάγκες που καλείται να καλύψει, συμπληρώνεται με σημαντική κρατική επιχορήγηση, η οποία υπολογίζεται ότι καλύπτει το 11-12% περίπου των συνολικών οικονομικών αναγκών της κρατικής Εκκλησίας. Τέλος, μέρος από την κρατική χρηματοδότηση αποβλέπει και στην ανακαίνιση των ιστορικής και αρχιτεκτονικής αξίας ναών.

Τα ανωτέρω ισχύουν ως προς τη Λουθηρανική Εκκλησία, ενώ επιβολή ειδικού εκκλησιαστικού φόρου ή παροχή ανάλογης κρατικής χρηματοδότησης δεν προβλέπεται προς τις άλλες, έστω και αναγνωρισμένες, θρησκευτικές κοινότητες. Οι τελευταίες στηρίζονται κυρίως στις εθελούσιες οικονομικές συνεισφορές των μελών τους, ενώ έμμεση και περιορισμένη κρατική χρηματοδότησή τους είναι δυνατή όταν δραστηριοποιούνται σε έργα φιλανθρωπίας, καθώς και όταν προβαίνουν σε αρχιτεκτονική συντήρηση των λατρευτικών τους οικοδομημάτων.

Προβλέπεται, τέλος, η ορισμένου ύψους φοροαπαλλαγή των χρηματικών δωρεών προς όλα τα αναγνωρισμένα θρησκευόμενα ή τις μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα οργανώσεις.

Συμπερασματικά: οι σχέσεις μεταξύ κράτους και εκκλησιών στις χώρες της ευρωπαϊκής ηπείρου διαμορφώνονται ξεχωριστά ανά χώρα, σύμφωνα με την οικεία ιστορική, εκκλησιαστική και γενικότερη πολιτιστική παράδοση. Για το λόγο αυτό, η όποια τυποποίηση ή ένταξή τους σε κατηγορίες, είναι προφανώς σχηματική και μάλλον ακαδημαϊκού χαρακτήρα. Και τούτο διότι, όπως διαπιστώσαμε, είναι δυνατόν υπό καθεστώς ενώσεως των δύο θεσμών, η κρατική στήριξη στην επίσημη

εκκλησία να είναι μάλλον ιδεολογική και συμβολική (Αγγλία και Σκωτία), ενώ υπό καθεστώς χωρισμού μεταξύ κράτους και εκκλησίας να παρατηρείται ευρύτατη, άμεση και έμμεση, θεσμική και οικονομική κρατική στήριξη σε ορισμένα ή και σε όλα τα θρησκευόμενα, με εμφατικά παραδείγματα τις χώρες της Γερμανίας, Ιταλίας, Ισπανίας, Βελγίου αλλά και Δανίας.

Σάς ευχαριστώ!